

229-31. En els Ss. VII-X l'àrab pronunciava encara com a *p* la *p* originària del semític comú, que solament cap al S. X s'hi va convertir en *f* (l'actual lletra *fa* de l'àrab) però que encara avui es pronuncia *p* en l'àrab vulgar d'Egipte; els navegants àrabs del Mediterrani en els Ss. VII i següents aprengueren els noms PROMONTORIUM, -ORIA, dels dos llocs balears, amb *p* i l'anaren mudant en *f*; a d'altres fets de fonètica hist. aràbiga es deuen també el trasllat de la *r* i el canvi de -TORIA en -tera com explico allà. He de protestar contra la deformació que Moll infligeix a aquesta explicació (i que m'atribueix falsament a mi!), o que li atribueix el *Bulletí de la Soc. d'Onomàstica* (IX, 1982, p. 10) —fent-li perdre així la meitat de la seva versemblança—, segons la qual els àrabs ho canviaren primer en *BROMONTORIUM i aquest es canvià en *Form* per etimologia popular de *formēt*. El canvi de *p* en *b* només el féu l'hispano-àrab tardà, quan la *p* semítica ja s'hi havia tornat *fa*. La intervenció de *formēt* no és del poble sinó d'aqueixos erudits balears que refusen els ensenyaments de la lingüística.

Former, *formeret*, *formeria*, V. *forma* *Formetat*, V. *fermetat* (FERM)

FORMI, pres del gr. *φορμύλον*, nom de planta, derivat de *φορμός* 'trenat o llata de jonc o espart'. □ 1.ª doc.: DOrt., DFa.

Formiat, *formic*, *formicació*, *formicant*, *formícids*, *formicivor*, V. *formiga*

FORMIDABLE, pres del ll. *formidabilis* 'temible', 'paorós', derivat de *formidare* 'témer'. □ 1.ª doc.: 1695, Lacav.:

«Lo qu's pot o deu témer: *formidabilis*, *metuendus*, *terribilis* ---».

FORMIGA, del ll. FORMICA id. □ 1.ª doc.: orígens, Llull, Jaume I:

«Ha vengut un maestre a Nós --- e diu que farà castell de fust d'aquí a 8 dies, on porem pendre la vila de Burriana --- e quant fo feyt lo castell de fust --- dix-nos lo maestre que al matí haguéssem hòmens que'l tirassen, que él mostraria con irà tro a là --- e Nós dixem: Maestre, per mon conseil vós aturaréts lo castell d'anar, tro a dos dies --- car éls han dues algarrades, e si les drescen contra'l castell de fust, lo castell no ha neguna empara --- E dix él: si a vós plau, lexats-lo anar, que si n'hi havia deu, no daria per éls més que per una *formiga*», Jaume I (*Cròn.*, § 160, Ag., 208). Referint-se a la formiga alada, en la compilació de proverbis aràbics (c. al S. XIV) despullada en el *DBal.*, per ponderar les meravelles que pot fer Déu per tornar formidable fins el dèbil: «Can Déus vol perill de la *formiga*, ales li llig».

Mot conservat en totes les llengües romàniques. I en català, general en totes les èpoques i en tots els parlars. L'única variant important és la pronúncia *furniga* amb -n-, molt estesa en els parlars comarcals del Princ.,

i quasi general en els occidentals, des del Priorat fins al capdamunt del Pallars (general a Cardós i Vall Ferrera). Fins en alguns punts on avui hi ha hagut regressió a *formiga* amb -m-, la forma antiga amb -n- resta en la toponímia o els derivats: *las formigas* apellatiu a Llaguarres, però NL *La Formiga* (1957); i veg. infra, a *formiguer*, la variant *formiguer* a Taüll i a l'Alt Aragó; *Furnigóza*, vella pagesia a Querol (Gaià). Remeto als meus *E. T. C.* I, 51-3 per a aquest fenomen i per a derivats toponímics del nostre mot (i del NP germ. FRUMIK) que han sofert en gran part el mateix canvi. Com explico allà, aquest es produeix també en altres llengües romàniques, fins al roms. *furnică*, i en els parlars populars d'una gran part de França; i encara que en part és degut a la influència de FURNUS 'forn' i els seus derivats, hi hagué alhora una mera dissimilació de l'element labial de la *m* per la *f* precedent, que es repeteix en altres mots de forma semblant, on FURNUS no tenia cap base semàntica per intervenir: així en FORNIR < germ. FRUMJAN; i rodanès *ferni* = fr. *frémir* (Ronjat, *Gramm. Ist. Pr. Mod.* II, 414).

DERIV.: *Formigam*. *Formigar*; *formigada* 'formiguer', 'boic' a CastPna. (*formigues*, BDLIC XII, 191). *Formigat*, *formigador*. *Formigó* [*formigó* o *formiguer*: pila de terra: --- terrae gumí aggesti super ligna», DTo. 1647] 'cada un dels pilons que es fan amb terra i gleva, i es fan cremar per tal de femar un terreny' Llanars (Camprodon), 1935; 'feix de dos caps, de brancada i arbúcia, d'uns 0m50×0m20, utilitzat per cremar-lo en el camp, cobert de terrossos (a l'Emp. diuen *composta*, i hi posen també estella)', *CostManc.* I, 133; BDC II, 63; a Tor de V. Ferrera *furnigóns* (1962). *Formigons* = cast. *hormigos* (per a la formació del qual, DCEC II, 948-9), «sopa de pasta de trigo», eiv. (PzCabr.); ja en el receptari valencià de Micer Joan, de 1466: «dar-li-as a beure talvina de segó, feta let de amelles --- e menge d'alí avant los *formigons* fets ab let de carabaces --- dóna-li a menjar --- blets ab let de amelles, que són spinaches, e d'allí avant, done-li los *formigons*» (BABL VII, 325, 323); *DAlc.*, §§ 11 i 12; *formigonar*; *formigonaire*.

Formiguer 'niu de formigues', 'en els boscos (pirinencs sobretot) els enormes munts de terra i brossa on nien molts milers de formigues'. Ja en la bella i antiga cançó popular: «el poll y la pussa se volen casà, / quan tenien vi no tenien pa; / respon la formiga de son *formiguer*: / vaja avant les bodes que jo pa daré», MilàF (*Romllo.*, 538.4); «—Són aquí! Ja són aquí! —repetien; y afanyant-s'hi els enderrerrits, les enfilaven, amunt y més amunt, esbarriats com a *formiguers*, y baladrejaent a tota gorja», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 53); *furnigé*, *forn-*, per al gegantesc *formiguer* pirinenc, a Boí, Cardós, etc. (Taüll, 1971; Estaon, 1934).

D'on per comparació de forma: 'boic, gran munt d'herba, gleva i terra que es crema per femar' [DTo. 1647, supra; Lacav.; *CostManc.* I, 133]; «en les xarmades s'estenia com nuvolada de glaces, la fumera dels *formiguers*», Vidal Val. (*Ros. d'estiu*, 180); en aquest sentit *furnigé* a Àreu de Vall Ferrera, *formigés* a Estaon, etc. (1933-4); i semblantment *formiguero* a l'Alt